

TOPIC:

LEGEND

INFORMANT:

SOLOMONE TAVUTU TUIMEREKE
(M. 45 YEARS)

PLACE OF ORIGIN:

VISEI SEI VUDA

PLACE OF INTERVIEW:

NASOLE

NASINU

DATE:

25 7 84

M

Na yaca ni gone oqo o Jioji, e se qai yabaki ono na gona oqo, e sa digitaki tu mai e na veimama kei vuravura me na lai vuli kina na gone oqo. Ia, me vaka au sa tukuna oti, me vaka na mata ni vola e tiko mai Vatulele, e tiko kina na A M B H.

O cei na kawa tamata, me yaka na tamata vuku, ka a mai vakadikeva na vatu oqo, e sa qai dikeva o koya, ni sa tauri oti na A, tauri oti na M, tauri oti na B. E sa qai vo tiko ga na H. O cei mada e na kawa tamata e na vuravura oqo, me nona na H. E vakadikeva o koya, ka baci vakadikeva, e sa qai taroga, e dua na kena turaga. E dua beka na vanua e na yasai Viti oqo, e bau vakayaga taka na vosa oqo. Io, o keitou saraga na yasana oqo, e keitou vakayagataka na vosa oqo, na H. Oi, sa dina, sa o koya toka beka ga oqo na noda qaqa, e na vuravura oqo. Na i otioiti ni mata ni vola. E na ulu taucoko kina na tamata e na vuravura oqo. Io, o koya na ulu oqori, e tiko ko na qavokavoka wale saraga, ko

e toka oqori, ko e da dau vakayagataka tiko vakalevu. E lewe levu vei keda, e ra sega ni nanuma tiko, de na sega ni oti yani na dola kei na sede e da vakayagataka tiko oqo. Ia, meu kaya ga ni kua, ni na yali tale yani, e sega ni noda i lavo dina oqo. E da mai dolava wale tiko ga, na nona gauna na turaga oqo, ni turaga qaqa, ia o iko, e kena kawa. Mo vakagatala taka ki vuravura, ni sa cecebuya tiko na nomu kuila, e dodomo qaqa tiko kina, ni vakaraitaki iko tiko e dua na ruve. E katia tiko e dua na taba ni kau. Ia, ni baleta, na taba ni kau oqo, e sai koya na taba ni yaqona. E tiko e na dua na sede. Me na mai gunuva ko vuravura taucoko, e dua ga na wai, na medrau wai ni gunu. E vakaraitakasara tu ga, e dua ga na sede, e sa tabaki ga kina e dua ga na sede, dua ga na tanoa, ia na tanoa e dau lose kina na yaqona. Sa i koya gona oqo, e dua na wai e ni bula, na lewe ni vuvale. Ia, na mena wai, koya na turaga mai na Ulumatua. Ia, o kedaru, e daru raica tiko, na bula kei na mate. I vei na vanua o na digidigi kina, ona digidigi ki na bula, se ko na digidigi ki na mate. Ke o digidigi ki na bula, ia e sa taura ga na nomu i tutu vakavanua, kei na ka ga ko a tuberi mai kina. Ia, kevaka ko sa na digidigi ki na mate, ia mo sa taura na nodra i tovo na veimatanitu tani. O koya e ra tu oqo e na noda vei dui dela ni soso. Baleta, e sa tekivu tiko oqo e na veidela ni soso, e dua na mataqali soqosoqo, kau vinakata meu navakaraitaka sara vakadodonu, na nodra i soqosoqo tiko, ka tiko e na i Vola Tabu, e vakaraitakini vei Joni, mai na yanuyanu ko Patimo, e na gauna e sa lai tu kina, me tu

vakarau kina, me na vakatakilai vua, me vakatakilai ki vua na ka me na vakatakilai vei keda, sai koya na ka e sebera ni yaco. E tiko i keri, na i soqosoqo talega, e dua. E nona naba tiko o koya, sai koya na 666, se na triple six. O koya oqo, e nona naba tiko o koya na turaga oqo. Io, o iko vata kei au, e nodaru tiko na bula, o koya na turaga oqo, e nona tiko na mate. E sa mai tiko oqo, e na qele ni nodaru soso, ko na ka oqo, me daru naqarava. Ni da volia e so na kakana e na sitoa, e sa tiko kinana nona brand na tamata oqo, se na nona sitaba. O koya ga e sa sega vua na i vola, e sa na sega tale ga ni rawa ni na volivoli. E sebera ni yaco mai na gauna, me na vakaraitaka kina na turaga oqo na nona kaukauwa, Ia, e solia tiko na nona kaukauwa na gata levu, e da kila vakavinaka tiko o keda, na gata levu oqo. E levu vei keda, e dau caka ga mai e so na ka me baleta na gata levu vaka oqo, e levu vei keda, e dau via kabi sara tiko. Au via vakaraitaka vei iko, ni oqo saraga, oqo saraga na mate e sega ni bula. Na bula sa i koya na yalo ni loloma e tiko vei iko. Mo kakua ni o kocokoco, kua ni o kocova na i yau ni veimatanitu tani. Baleta ni o na vakaloloma kina. Mo tiko ga e na nomu bula, e vinaka cake, mo kania ga na kakana ni nomu dela ni soso, ia o na bula. Ni o sa na kania na kakana ni veimatanitu tani, e da maica na noda bula e na gauna oqo, e da sa sega ni yacova na nodra bula nodra o ira na tukada. Na vuna ka kena i balebale, baleta na kakana da sa mai kocova, o ira na kauta mai na veimatanitu tani, e ra sa mai tu oqo e na noda soso. Na i vakamacala e tu e na i Vola Tabu, e na Aisea wase ono saga

vulu. 'Tucake mo rarama mai, ni sa cadra mai vei iko, na serau nei Jiova'. E cadra tiko vei kedaru na i serau nei Jiova, ia ni daru vakaraitaka. Ia, na butobuto e sa ubi vuravura, na butobuto oqori, na veimatanitu tani, ko e sa mai tu oqo, e na dela ni soso, na veimatanitu tani. Na veiyasai vuravura, e sa tu oqo. Na nodra i tovo, na kena ivakarau e ra kauta mai, me sa mai yali kina na nodaru veilomani vakaveitacini, se vakaveiluvani, ki vei iko vata kei au. Ia, me daru nanuma tiko na nona gauna na tamata oqo, ko e tabaki tiko e na i lavo. Baleta, ni na yaco na gauna e na votu kina, na tamata oqori, mo na kilai koya.

-- O cei tiko beka na tamata o ya?

O Navosa. Na vosa e kena i balebale o koya e vola tu na V, se na va. E sega ni o rawa ni dabe e na loma ni va oqo, baleta ni osooso tu, e na sega ni rawa ni na taqomaki iko. Na A, e sega ni vinaka, e ka sara tu, E sega ni o rawa ni dabe e na dua na vanua o ya. Na S o sa qai veiseseyaki ga kina, ka ko lutu sara ki ra. O ya na ka e vakaraitaka tu na tamata oqo. E na gaunisala kece ga e vakamuria mai na Turaga oqo, o Ratu Sukuna, e vereverea kece ga mai, e mai cakava tu o koya na nona gaunisala, ki vei ira na kawa tamata oqo, me ra sega ni kila rawa. O ira na kai Valagi, kei ira na turaga ni Idia, e ra tiko oqo e na dela ni soso. E sa qai vunitaka o koya, e dua na ka levu, me dua ga na nodaru matanitu, sa i koya na Matanitu i Taukei. E na yaco na gauna, e na votu kina na matanitu taukei, sa i koya na matanitu, mei Ulumatua. Ia, ki vei kedaru, daru raiċa i ke, na kaukauwa levu e tiko e na i lavo' bula, daru sa qai vakasotara

vata kece sara na veika oqo, na matanitu kece sara e sa mai tiko e na nodaru dela ni soso, me kakua ni o muria. ^uBaleta o ira, e ra kauta tiko gona mai na naba oqo. Se o koya na sitapa oqo na onona drau onosagavulu ka ono. E sa mai cakasara na kena i soqoni. E dua na vanua, e mai caka kina na kena soqoni. E mai caka ga e na loma ni rara ga oqo. E dua na vanua lailai, me sa qai mai caka tu kina na kena i soqoni. E dina, e na levu na turaga, e na via baya tiko na nona vakasama, se na cudru toka kina, e na tikina au vakaraitaka tu oqo. Ia, au vinakata, meu na vakaraitaka na dina, baleta mo bula kina. Daru sa qai raica i ke, na jaina e sebera tu ni dreu, vakaoti sara. E levu vei keda, e na tukuna tu ga, e na raica tu ga, na i kau jaina, e tu ga e na kuila, e dreu tu ga mai, ka mai go tiko e dua na kena veta i ra. Ia, na cava beka e mai vo toka kina. Baleta, na vu ni kena vo tiko, ni sebera na nodaru gauna. E se vo toka vakalailai. Ia, na kau jaina e toka e na gauna oqo, e dau veimama sara tu na vanua e drau, veimama na vanua e se sega tu ni dreu. Ia, na gauna oqo, e na gauna e sa qai lai tabaki tale tiko maikina oqo, o sa na raica, ni sa na vo sara toka vakalailai. E sa vovoleka sara tiko ni oti, me lai dreu vakaoti na i kau jaina oqo. Io, vei kedaru, drau raica tiko na cudru ki na bula. Oqo me daru taura. Na bula ga, sa i koya na nomu loloma. Na loloma dina ga, ko a se tuberi kina mai vei iratou, na tukai kedaru, lako mai vei ira na tamai kedaru, me yacovi kedaru tiko ni kua. E sa mai yali tiko vaka malua, me baleta na butobuto loaloa, e sa mai ubia tiko na nodaru dela ni soso. E levu na lotu e lako mai, e levu na i

vakasala e da mai rogoca. Kevaka e sega tiko kina na loloma e na tawa yaga vaka dua na nona lotu na tamata o ya. Baleta na lotu, sai koya na loloma. Ia o koya naloloma oqo, e sa mai yali tiko vakamalua vei kedaru, baleta ni daru sa mai taura na nodra i vakaro, na veimatanitu tani, e sa mai yali kina na loloma oqo, -- Ko na kuila o ni tukuna toka, e sa qai mai curu toka na laione e na vua ni koko, E rawa ni o ni vakamatata taka mada, o koya na vua ni koko o ya?

Io, vei keda, na nona taura toka na laione na vuanikau oqo. E lewe levu e ra tukuna tiko ni tabua. Ia, niu vakaraitaka, oqo e sega ni tabua, e koko. Me vakaraitaka gona kina o koya vei iko vata kei au, ni vua ni kau oqo, se na kau oqo, e na yaco me na dua na i voli levu nei Viti. E sa laurai mai na Jaina, e sega. Laurai na dovu e sega. E sa qai laurai ga na koko. E sa qai vakaraitaka tu na koko oqo, e sa na tekivu tale mai oqo e na nodra veiyasana, na koko. E ra tea oqo, e bulabula sara, e sega ni vakamanuwa taki, e sega ni biu lesu tale na kena ka, e sega. Na kena tei saraga, e sa bulabula vinaka. Baleta, e taura toka e dua e kaukauwa. Baleta e tukuni tiko e na i Vola Tabu, na i matai ga ni ka bula, e sa vaka na laione. Au vakamacala tiko, au kauta vata tiko mai kei na i Vola Tabu, baleta o iko, o kawa Tabu. Na kawa tabu oqo, e na rogorogo baleca toka, e na rogorogo sakasaka talega, kevaka au na cavuta. Ia, au vinakata ga, meu kunea kina na dina, o ira tou, o ira kece sara, na luwequ tagane, au cicivi iratou. Ke mani dua sara madaga, au volia e na i lavo mo cicivi koya ga, me wili vei au. Oqo e kaya na Turaga Levu na Kalou ko Jiova, ki vei iko vata kei au. E na sega ni rawa ni

yali, e sega ni rawa talega me na taqusi tani mai e na noqu vakasama. Oqo mei vakadinadina bula, ki na mata ni tamata, ki na mata ni Turaga na Kalou, ni sa nona tiko na kalou na dela nivanua oqo, me da raici ira ga, ko ira e ra sa cici ki vua na turaga na kalou levu ko Jiova. Ki vei iko, vata kei au, na ka a tukunao Tevita. E tukuna o koya, vua na turaga qaqa e rau sa lai vala, ' na tamata oqo, na tamata tawa cici, o au na tamata ni kalou, mo kila toka, na vuni nona tara tiko na koko oqo na laione, baleta na laione, e kaya qaqa.] Na i matai ga na kawa bula, e vaka na laione, baleta o iko, e vaka tu na laione. Na nomu bula, e vaka tu na laione, o kawa qaqa duadua e na vuravura. O sa vakaraitaka e na nomu kuila, ko vakaraitaka talega e na nomu i lavo. Mo vakaraitaka ki na veivanua ko na vakalakova, ko ira nanoda mata, e ra sa laki tu kina. Me ra vakaraitaka kina o koya e vuravura, e ra sega ni lako vakaveitalia na mata oqo. E ra sega ni lako o ira oqo, me ra lai veivosakitaka na ka ni bisinisi, se cava. E vinakata walega me lai dabe e na dela ni soso o ya, baleta ni na cecebuya kina na kuila, me vakaraitaki kina na nomu gauna, o iko vata kei au. Na nodaru matanitu, na matanitu qaqa, ka matanitu kaukauwa, baleta na i lavo.

-- Ko na nomuni tukuna toka, ko na kato ni mana. O ni tukuna toka va oqo, ni kato ni vosa, e qai lai lutu i Ba. E vei beka na vanua e qai lai lutu kina na kato ni mana ko e tukuni tiko? Io, e tukuni tiko, e levu vei keda e ra nanuma tiko, ni luvei Lutunasobasoba, ko da kawa kina o keda na kawa tamata oqo, e ratou lewe lima ga. E da rogoca na kena sere e na raitio e lima ga.

Ni vakarau buli e so na meke, e da tiko o keda ogo me da vakarau vuli meke, e so e qai dau bera mai. Se e so na daunicuucu butaka, meu kaya beka. E ra dau mai vakaroroga tiko ga i tuba, e sa lako tiko na veivosakitaki ni meke. Ni sebera ni oti na kena veivosakitaki ni meke, e sa dro lesu tale o koya na ~~xxxx~~ dau ni vucu ogo, o koya na daunivucu dau butako. E sa lai vulica tale i nodratou korok na meke ga ko e vaivosakitaki tiko ogo. E da qai dau raica tiko, se na cava mada, e duidui tiko kina na mata ni meke o ya, namata ni meke o ya. Ia, e dua tiko ga. O ka p ya, e tekivu mai kea, o ka ogo, e qai mai tekivu i ke ga. O ka ogo, e lai tini koto tale i ke, o ka ogo, e lako sara me lai yaco i ke. Baleta gona ogo, e ra tiko gona e so na ~~namata~~, e ra dau butako toka. Ia, e rawa gona niu tukuna o au, ni o ratou na laga sere tiko ogo e na raitio, e ratoubutako. E ratousega ni taura saraga vakavinaka o ratou, na i vakamacala, e baleti iratou namata veitacini ogo. O koya e dau tukuni tiko, ni dau ulivi e dua na vosa, vakavitu, vakawalu, e baleti iratou tiko gona na mata veitacini ogo. Na vodo tiko mai waqa, e ratou lewe wala. Na Turaga tamadratou o Lutunasobasoba, na marama tinadratou, kei iratou na lewe ono na luvena. E ratou lewe walu na vodo tiko mai waqa. E vakananumi tiko o iratou ogo, ni o ratou na lewe walu walega. Ia, vei kedaru, au via vakaraitakawalega, e sa ratou mai toka i Vuda, e liu, e dau yaco toka ga, e dua na uciwai o ya, e yacana toka o Naisaroi. Ia, e sa vakalekalekataka tu ga na vanua o ya, me yacana o Naisaro. O Naisaroi ogo, e dua na vale tu ga, me caka tuga me rawa madaga ni dua e tiko i loma.

A lai toka madaga i kea o tamadratou, o Lutunasobasoba, e ratou

cakava toka i kea, e dua na i saroi, e na ucu ni wavu o ya. E

ratou sa qai vakasaqara vanua o ratou na veitacini. E sa qai

lai kune o Vuda, o koyana yavu makawa, na yavu nei Lutunasobasoba.

Na koro vinaka, e ra tiko eliu oqo. *Baleta ni vatu wavoki, e qai*

lai buia tu na i oqo. sa yavu vinaka saraga oqo, e na

vanua me d... to mai e na

veiyasana, e ratou dau raica vakayinaka tu o ratou na veitanini

oqo. E sega ni dua na tamata, e kaba *...* yavu

oqo. E ratou sa qai lai toka i kea na veitacini. Ni yaco na

kaci, me mai caka na bese mai Kouvadra, na vanua e tiko yani kina

o Degei, na nona i dabedabe tiko o Degei o Kouvadra, navanua

e rau mai wase kina, na vanua talasiga, kei na vanua veikau. E

toka i kea na i tokatoka, me rawa ni irova toka mai kea, na toba

taucoko mai Nadi. E ratou sa qai lako mai na veitacini, vata kei

na kena i mataivalua. Kei ira na kena Liga ni Kau.

-- Na veitacini mai Vei?

Na veitacini mai Vuda, o ratou na lewe ono naveitacini oqo. E

sa ratou lako mai na lewe lima, e sa qai biu toka yani o koya e

gone. Baleta e kila tiko o Lutunasobasoba, na noqu lako oqo, au

sa na lai mate koso i gaunisala, au na sega ni yaco rawa ni

Nakouvadra. Io, na kato ni mana, me sa na biu laivi tiko. Baleti

Degei, na tamata kocokoco. E vakaraitki ga ni nonakocokoco, ni

veimama e gata, e veimama e tamata. Me sa kua ni kau nakato ni

mana, de a lakolako, e na lai volitaki Viti na tamata oqo. Me

sa biu laivi tiko. E sa qai soli tiko vei koya e gone, me taura

tiko. ko Sagavulu na i ka o no ni luvena.

-- Sagavulu?

O Sagavulu na Vuda. E ra sa qai lako mai na lewe lima, e ra lako vata mai kei tamadrato, ia o ira na sa liu sara mai gaunisala, e sa qai tukuni vei ira oqo. Baleta na vosa oqo na Riti, o au rawa ni tukuna madaga, ni vosa oqo, e vosa mai vei keitou. Na kena i vosavosataki mai neitou oqo, 'ni kiāa taucoko, ni me tiko ve keda taucoko na tai'.

-- Oi, na cava na kena i balebale?

Dou lako yani, doumusuka tiko yani na kau, me rawa ni keitou kila na vanua dou muria. E ratou sa qai muria gona mai kina na 'tualexita'. E tekivu tiko mai Lomolomo. O Lomolomo oqo, baleta na vanua oqo, e vanua lolobo ga. Baleta na lolobo vei keitou, na lomolomo. E tekivu tiko mai kina na tualevita oqo. E ra sa qai cabeta cake mai na Tualeita. E ra sa qai beti kau tiko rai, me rawa ni kila o ratou na muri tiko mai, oqo na gaunisala. Au sega mada ni se taura, se a vakayaca kina na gaunisala se sega. Na ka ga au kila, na nodra lako mai, me ra muria mai na tualeita, e tukuni, me ratou betika tiko na kau, e navanua e ra sa muria tiko. E ra yaco mai e na dua na vanua mai Ba, e sa mai manlumalumumu i kea na turaga, ka kacivi iratou sara na luvena. Dou yalo vinaka na luvequ, o au sa yala saraga i ke. Na mate oqo, e sa na rawai au. E sa qai taro o koyae qase, o Naulumatua. ~~Na~~ E vaka cava na kato ni vosa, na kato ni mana? Oi, na kato ni mana, e biu laivi tu yani vei tacinu tou. Na kena i balebale, ni na tamata e tiko mai oqori i Nakauvadra, e tamata koco koco. De na sega ni laiwasea vakavinaka na ka oqo. Ia, e ke talega, e sega ni veibulu kina na luvena ulumatua. O koya e sa liu sara mai,

e mai toka oqori i Verata.

-- O cei o ya?

O Naulumatua, na luveña ulumatua o Lutubasobasoba. Ia, na luvei koya na turaga oqo, ko e lai tiko mai o ya i Bua. O koya a cemuri. E ratou sa qai veibulu ga o ratou na lewe va. O ratou na lewe va oqo, e tiko ga kina e dua na kena marama, o Buisavulu. E sa lai kerekere o tamadratou, vei iratou na tagane e tolu. Dou yalo vinaka na luvequ, mo dau qai nanuma toka na ganemudou, e dua ga. Savinaka, keitou na taqamaka tiko na ganei keitou, me yacova e na rusa kina na vanua oqo. E vakadinadina taki i keri, ni a lai dabe o Buisavulu, e na dua na vanua, e vei vatuvatu tu. Me kakua ni dua natamata, me na kabata rawa na nona vanua. Oqo mai Bureta, ka toka kina na marama oqo. Ia, o ratou na tagane, e ratou sa qai viribaiti koya toka mai wai. I ke e da raica kina, na nodratou veiyalayalti na gone vata kei tamadratou. Ia kevaka e da vakaraica, e so e ra dau tukuna tiko na tabua. Na tabua oqo e nei Lutnasobasoba. Na cava na vuna e lai kunekina mai Bua. E tukuni va oqo, ni tabua kece, e kune taucoko mai Bua. Baleta na ulumatua, nei Ulumatua i Verata oqo, e a cemuri i Bua. Ia e dua na i solisoli e soli vua. O Buna e vosa vakalougata taki koya, ka lako o ya. Ia na kena i bulubulu na turaga oqo, ko navanua e bulu tiko kina, na vatu kece sara, e tava wavoki tiko e na kena bulubulu, e tabua basoga taucoko. E vakadinadinataki i ke, na nodratou vosa ni yalayala o ratou na veitacini, na i mataini koro turaga, e a liu mai Levuka, na vanua ka dabe toka mai kina namarama. Oqo, na nodratou veivakaliuci toka o ratou na veitacini. E cava e sega ni dabe kina e dua vei iratou natagane ni ka levu, e dabe ga mai kea.

Oqo na nodratou dre tiko na veitacini e tolu, o ratou na tagane. E sega ni rawa ni dre o koya e ulumatua, ni bese na buluti tamadratou. E sa lako tiko na gauna, me sa soli na vanua taucoko. Me soli, me vakarurugi ki na dua na vanua. E sega ni mai soli i Viti Levu oqo, e soli ga mai e na yanuyanu lailai oqo, ko Levuka. Mai na nona vanua na marama, ki vua e dua talega na marama e na gauna o ya, ka Tui tiko kina mai Bolatagane. O Kuini Vikatoria. E rau veisolisoli ga vakamar. ~~na ni~~ lai ra saini taka o ira na kena turaga na kena i ~~ira~~ ni ra tabaka kina na ligadra. Ia, na nona vanua ga ~~ira~~, e soli mai kina,

-- O cei na marama o ya?

O Buisavulu. O ya navanua nei Bui Savulu. E soli yani, ka Tui tale tiko ga kina e dua na marama. E soli yani e na liga ni marama, ka soli talega vei ira na lewe ni vanua. Oqo me laurai i ke, ki vei keda, na veivakarokorokotaki dina, se na vosa ni veiyalayalati, ki vei tamadratou. E vovoleka sara toka ni yali ko Levuka, me mai yali yani na kena veika taucoko sara, na qaqi ni ika e tiko mai Levuka, e sega ni dodonu me tiko mai kina. Kevaka e lewe levu e ra nanuma ni a biu ga me lai tiko yani kina, e sega. Na qaqi ni ika oqo, e dodonu me tiko ga i Draubota ga oqo i Suva. I Drauni buta ga oqo, ko e dau kelekele kina na nodra waqa vakamatani, o koya na ka ni ika Co-operation. Na vanua dina oqo, e dodonu me mai dabe kina na ka ni ika mai Levuka. E ratou qai dre na veitacini e tolu o ya, me baleta tiko ga nagadedratou. Baleta me kakua ni ~~gaxax~~ lako kece mai na

11 Naomi A

tamata i Viti Levu, me kakua ni galala mai na tauni. Me drata lesu tale kina natamato, me rawa ni yaco tiko ga kina na bisinisi. Me kune tikao ga kina nayacai Levuka. E laurai i ke, na kaukauwa, e tiko ki vei iratou naveitacini ogo. E sa ratou tiko, e ratousa qai vakarogo taka tiko ga na veika kecesara, ki vei ratou e ratou gone, baleta okoya e taura tiko na kato ni caka mana.

-- Ia na kato ni mana o ya, e tiko mai vei?

E tiko mai Vuda. Na kato ni mana ogo, e kena i vakatawa tiko, na yaca ni ika ogo, e yacana na Silasila. Na yacana beka vaka Bau, na ogo. E kena i vakatawa tiko na noda kato ni mana o keda na tamata ogo, na turaga ogo. E vakatawana tiko, me kakua ni dua e kauta laivi.

-- O koya e gone?

Io, o koya e gone, ka yacana o Sagavulu na Vanua, Baleta na i lavo e da vakayagataka tiko, kei na kuila e da vakayagataka tiko, kei na kena bibi o ira na noda vasu, au mai talanoata tiko e na yakavi ni kua, kau kila toka, e sa vaka sara toka o ya na kenalevu.

-- E so e ra kaya tu, ni o Lutunasobasoba, e gole mai Taqaniika.

E vaka vei bekana tikina o ya? E so e ra tukuna ni ratou lako mai Isireli, ko ratou na lako tiko mai o ya. O Lutunasobasoba, e tukuni e dua na kena i talanoa, ni a tiko ga yani i Vivi, a lako, e sa qai lesu tale mai o ya?

Oi, oqori e sa i karua na nona i lakolako. Oqori na gauna ka kau rau kina na veitacini, navatu kei Viti. Baleta o Lutunasobasoba, e tamadrau lailai tiko o rau Navatukei Viti. Na nona nanumi

rau, e qai kauti rau. E kauti rau, lai biuti rau tu yani, na nona lesu mai, o koya, e qai mai cegu toka e na dua na yasa na vanua vaka Aferika. E rau sa vakarau biuti Aferika me rau lako mai, oqo me mai vakatawa wai walega, vata kei na kakana. E ra sa vakarau biuti Aferika mai kina, e ra qai kerekere e so na turaga ni Aferika, me ra vodo mai waqa. Me ratou mai sarasara tu e na dela ni soso. Sa vinaka ni vodomai. E sa ra lako mai, e na gauna me sa vakarau me ucu mai ki na loma ni toba mai Nadi, e rai tu mai o Dakuwaqa mai cake, mai Nakauvadra, e sa raica sara o koya ni sa ucu mai na waqa. E sa ucu mai oqo na waqa. Na waqa oqo, o Lutunasobasoba, kei na so natamata yava sasai, ka ra kete lelevu. E ra vodo tu mai e na waqa. E sa qai tukuna o Dakuwawa, lako, me bula duadua ga o Lutunasobasoba, kena vo kece ni tamata e ra tiko i waqa, me ra moku mate. Ia, nai yacani Dakuwaqa tiko kina o Veretiwaqa, ni a mai veretaka o koya na wasawasa mai Nadi, na toba mai Nadi, me ra lutu kece i waina tamata. E mokuti ira, ka ra mate kece kina o koya, na lewe ni waqa, ka vakavo duadua ga o Lutunasobasoba. O koya gona, e baleta tiko, na nona lako ga mai o koya, lako mai Viti, ka lai gole mai o ya i Taqanika, e sai koya sara ga oqo, na ka au tukuna tiko kina, ni o koya, e sa ikarua ni nona i lakolako yani, ko na nona lako yani o ya, me kauti irau mai na veitacini, o Navatukili, ko na nodrau a cemuri rau mai na veitacini, e na nodrau a cemuri mai Nakauvadra. E vuni mai yacai Dakuwaqa tikokina o Veretiwasa, E levu e sega ni kila tiko, se nacava e biu kina vua na yaca o ya, se me o koya me veretaka na waqa oqo nei Lutubasobasoba, e na toba mai Nadi. E ra moku mate

kece kina na kawa tamata e kauti ira tiko mai o Lutubasobasoba, baleta ni ra sega ni kawa tamata ena vanua oqo, e ra yava sasai, ka ra kece levu.

-- O ya o ira na kai vei?

O ira na kai Aferika.

-- O ya e rauta ni ra lewe levu?

E sinai vinaka tiko mai na waqa.

-- Ko na i lawalwa e lako maio ya?

I o.

-- Ko eda mai cavuti caka tiko kina o keda, ni da lako mai Taqanika?

I o.

-- Ke e so e ra tukuna tiko, ni da lako mai e nakoro ni kai iu?

I o baleta, kevaka e da raica, na tikina oqori, me da raica vaka vinaka, ni ra tarogi o ira mai Isireli. Kevaka mo taroga sara e dua na turaga oqo o Lutun sobasoba o ira e ra nakila vakavinaka, e ra na kaya, ni oqori e dus na kawa i ke. O Lutunasobasoba, e ra tukuna tu. O keda o Lutubasobasoba, o ira na Lutunasobesobe. Oqori e dua na kawa tamata ni vanua oqo, na yacana o Lutubasobasoba.

E kaya tiko mai Isireli, okoyagona au kaya, ni o ira oqo, e ra ~~dro~~ dro taka mai na mate levu, mai na nodra vanua, me ra drao mai ni Aferika. Na kawa nei Isireli, e tinika rua na mataqali ~~vak~~. E vakasaqara tiko oqo ko Vuravura, e na nona vakasaqarana i ka tinikaruani yavu ni lala, ko e se lala tiko ga oqo.

-- Ia e cava, o ira oqo e ra dewa mai Aferika, se?

E ra lako mai Aferika, me ra dro taka mai na mate levu. E veitauti mai nodra vanua e na gauna o ya,

e dua na matsqali mate, e veitauvi mai e na gauna o ya, na misila o ya, e lila kina nayago ni tamata, e kania na yag ni tamata. E sa ra qai veidrotaki bula o ya, me ra gole ki Aferika. Ni ra sa drotaki bula tani mai Aferika, e ra sa oti kina, nagauna me sa oti, me sa siviti ira na mate levu o ya, e ra sa dewa mai e dua na i alakolako levuo ya.

-- Ko lako mai Aferika, ma lako sara mai ke?

Me lako mai ke, ko e vaikau tiko mai kina o Lutubasobasoba, vata kei iratou o ya. Ko e dau kacivi tiko, e vūti, e walu, baleta gona, ni ratou lewe walu tiko, o ratou.

-- E vakaevei, o Daunisai ka tiko i Kabara?

Io, e ratou wasewase sara na lewe tolu natagane. O Daunisai, e tiko mai Kabara. E ratou wasewase na lewe tolu na marama oqo, me rawa ni ta i sau vua namarama oqo, o Buisavulu, me rawa ni tiko i loma.

-- I vei na vanua e a tiko kina o Buisavulu?

I Bureta.

-- O Daunisai e gole sobu i Kabara?

Io.

-- E sa qai dua tahi e tiko mai vei?

E dua e tiko mai Batiki, O Tui Nayvau. Ko Daunisau e tiko mai Kabara, ko Ro Melasiga, e tiko mai Burebasaga. E dua ga na luvena yalewa.

-- Ko cei?

Ko Buisavulu. Ko naqaga ni sere o ya, e kilai toka ga kina e va. E na qaga ni sere o ya, e tukuni tiko kina ni lima, ia e yali tiko ko kena i kaono.

-- Oqori e tautauvata ga kei koya e toka oqori i Verata, e qai

Page 17 895

cemuria na nona ulumatua i Bua.

SA OTI.

au na saga meu na kani iko cavuka sara, me yacove ni sa kanê oti e dua na ligana, kane tale e dua tale na ligana, e sa qai ma lutu na gone, ni sa yali ruarua na ligai tinana. E tautauvata saraga, e na gauna e sa reva kina o tinana, ni sa sega ruarua na tinana, e sa ra cabe mai na g tagane. E ra qai mai raica o ira na tagane oqo, ni sa ma mudu tu na ligai tinana, sa ma davo koto na gone. E sa qai mai tarogi, 'o vakacava taki'. E sa qai kaya o koya, 'isa noqu turaga, o Leweitini e bau mai'. Na nomuni bau ga i ke, e sa bau mai, keitou sa mai tiko vata. O koya na nona nene taka niu kane na yatena, o koya e sa ma kana kake na sucuqu, e kana kake na lîgaqu, kana kake na dalîgaqu koi, me yacova sara ga niu sa mai tu oqo. E mani yacova sara ni sa mate na marama qoi, e na gauna e rau veitalanoa tu kina kei na watina tagane, e sa mai oti toka kina na i tukuni.

SA OTI.